

OGAHYIY SHE'RIYATIDA GUL TIMSOLINING BADIY TALQINI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i05.060>

Haydarova Gulhayo Ahmadaliyevna
h.gulhayoxon90@gmail.com
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot ishida Muhammadrizo Ogahiyning "Gul" radifli g'azali badiiy tahlil qilinadi. Shoirning mumtoz she'riyatdagi o'rni, lirik mahorati va ichki kechinmalarni tasvirlashdagi nozik usullari yoritiladi. Maqolada g'azalning vazni, radifi, qofiya tuzilishi va badiiy san'atlar (tajohuli orif, tashxis, istiora, tamsil, tanosub, tahrir, nido) misollar asosida tahlil etiladi. Shuningdek, "gul" timsolining g'azal davomida qanday ma'no o'zgarishlariga uchrab, yor, parvona, devona, oshiq va hayot falsafasi bilan bog'liq ramziy ma'nolarda qo'llanishi ko'rsatiladi. Maqolada Ogahiy ijodining Navoiy an'analari bilan bog'liqligi hamda uning lirikasiga xos samimiyluk va badiiy mukammallik haqida xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: Ogahiy, "Gul" radifli g'azal, mumtoz she'riyat, badiiy san'atlar, timsol, tashxis, istiora, ramziylik, Navoiy an'anasi, obrazlilik, badiiy ifodalar

ARTISTIC INTERPRETATION OF THE FLOWER SYMBOL IN OGAHYIY'S POETRY

Haydarova Gulhayo Ahmadaliyevna
h.gulhayoxon90@gmail.com
Kokand State University

Abstract: This research work analyzes the ghazal with the radif "Gul" by Muhammadrizo Ogahiy. The poet's place in classical poetry, lyrical skill, and subtle methods of describing inner experiences are highlighted. The article analyzes the meter, radif, rhyme structure, and artistic techniques (tajahuli arif, dias, istiora, tamsil, tanosub, tahrir, nido) of the ghazal based on examples. It also shows how the symbol of "flower" undergoes changes in meaning throughout the ghazal and is used in symbolic meanings related to the lover, the paragon, the madman, the lover, and the philosophy of life. The article draws conclusions about the connection of Ogahiy's work with Navoi's traditions and the sincerity and artistic perfection inherent in his lyrics.

Keywords: Ogahiy, ghazal with the rhyme "Gul", classical poetry, fine arts, symbol, diagnosis, allegory, symbolism, Navoi's tradition, imagery, artistic expressions

O'zbek mumtoz adabiyoti tarixida eng sermahsul ijod qilgan shoirlardan biri Muhammadrizo Ogahiy bo'lib, u qizg'in, hayajonli va mazmundor she'rlari bilan boshqa ijodkorlardan ajralib turadi. Ogahiy lirik shoir, iste'dodli tarjimon va muarrix sifatida boy va salmoqli meros qoldirgan.

Shoirning lirik badiiy mahoratini kuzatish orqali uning qanchalik mohir shoir, insonning ichki kechinmalarining hassos kuzatuvchisi ekanligini yaqqol namoyon bo'ladi. Shu munosabat bilan uning "Gul" radifli g'azali tahlilini ko'rib o'tsak. G'azal aruzning ramali musammani mahzuf (- V - - / - V - - / - V - - / - V - foilotun/foilotun/foilotun/foilun) vaznida yozilgan.

Qistiribdur / mu boshi at / rofig'a jo / nona gul,

- V - - / - V - - / - V - - / - V -

Yo magar rux/sori sham'i/g'a erur par/vona gul?

- V - - / - V - - / - V - - / - V -

Ushbu baytda shoir tajohuli orif san'atini qo'llash orqali, ya'ni, go'yo o'zi bilmagandek so'raydi: jonona boshiga gul qistiribdimi yo uning shamdek nuri, yorug' yuzi atrofida gul parvonadek aylanayotganmikin? Yor go'yo chirog'-u chakkasidagi gul esa unga parvona. Bu badiiy tasvirda shoirning o'ziga xos usuli aks etgan bo'lib, gulning parvonaga qiyoslanishi mumtoz lirika uchun noyob o'xshatishdir. Baytdan anglashilishicha, yor shunday go'zalki, uning husniga gul ham parvona bo'ladi:

Ne uchun yuz chok qilmishdir yaqosin, ey pari,

Gul yuzing ko'rgach agar bo'lmabdurur devona gul?

Ushbu baytda nido, tashxis, istiora va tamsil san'atlari qo'llangan. Gul o'z yoqasini yuz chok qildi. Sababi, u yorning yuzini ko'rib devona bo'ldi. Ya'ni, bunda shoir yor go'zalligini gulning ochilish holatiga bog'lab asoslamoqda. Odatda, gul ochilganida yoqasini chok etadi. Demak, yorning yuzi shu qadar maftunkorki, bunga chidolmagan gul, devona bo'lib, yoqalarini chok etdi. Xalqona naqlga ko'ra, parilarni bir marta ko'rgan kishi devona bo'lib qolar ekan, odatda, devonalar yoqalarini yirtib, parishon holda yuradilar. Gul ham pari kabi yorning jamolini ko'rgach, devona bo'lib qolganmikin, deya nido qiladi shoir.

Mazkur baytda shoir gul so'zini takror qo'llab, yorning go'zallik darajasini kuchaytirib ta'riflamoqda. Shoir birinchi baytdayoq gul va yorni zimdan qiyoslaydi. Qiyoslash davomida yor go'zalligi oldida gul avval parvona, so'ng devonaga aylanadi. Buni o'qigan kitobxon gulni shu ahvolga solgan o'sha yorning go'zalligini tasavvur qila boshlaydi. Mazkur fikrlar keyingi baytlarda yanada rivojlantiriladi.

Jismi sartosar yonib o'tlug' uzoring tobidin,

Sadqa aylar boshinga o'zini yona-yona gul.

Uchinchi bayt ham yuqoridagi baytlarning mantiqiy davomi bo'lib, u tahrir, tashxis va tanosub san'atlari yordamida yanada sayqal topgan. Gulning jismi ma'shuqa chehrasi haroratidan boshdan oyoq yondi va shu yonish holatida o'zini yor boshiga sadqa qiladi. Gul parvona va devonaga aylanadi, endi esa u yonib yor boshiga o'zini fido qildi.

*To tamoshoyi jamoling nash'asidin oldi kom,
Surxro'lig' birla aylar xandai mastona gul.*

Endi lirik qahramon "Guldek jamolingni ko'rib huzur olgandagina gul qizil yuzi bilan mastona kuladi" deya xitob qiladi. Qachonki, yor gulni hidlaganda, gul yor jamolidan huzurlanib, yanada qizillashadi. Yor o'z jamolini yashirmasdan ko'rsatmoqda, shu sababdan gul ham qip-qizil. Baytda tashxis san'ati qo'llangan. Endi gulning holati o'zgardi. Jismi yongan gul endi mastona xanda boshlaydi.

*Gulshan o'ldi gul yuzi vaslidan elga shonasi,
Bilmadim, topg'ay qachon bizning buzug' koshona gul.*

Hatto taroq ham yorning gul yuzi vaslidan bahramand. Shuning uchun oshiq "Bilmadim, qachon bizning buzuq koshona gul toparkin," deya nola chekadi. U o'z ko'nglini buzuq koshonaga mengzaydi. Ko'ngil misli koshona, ammo vayron holatda. U dard va g'amdan shu zabun ahvolga tushgan. Qachon dard ketsagina, u koshona tiklanadi, buning uchun unga gul, ya'ni yor kerak. Bunda gul so'zi an'anaga mos ravishda yor ma'nosida qo'llanilib, istiora san'atini yuzaga keltirgan. Baytda Ogahiy an'anaviy tasvir usullaridan foydalangan. G'azalda radif bo'lib kelayotgan "gul" so'zi ham har baytda turli ma'noda kelib, go'zal badiiy ifodalarga xizmat qilmoqda va baytlarning fikriy-mantiqiy tugalligini ta'minlab turibdi.

Navbatdagi bayt quyidagicha:

*Tut g'animat necha kun aysh-u tarab ayyomini
Kim, na bulbul qolg'usi bu bog' aro, jono, na gul.*

Endi lirik qahramon o'ziga murojaat etmoqda: necha kun aysh va zavq-shavq kunlarini g'animat tutgin. Vaqti kelib bu bog'da na gul qoladi, na bulbul. Mumtoz adabiyotda bulbul oshiqning, gul yorning va bog' esa hayot ramzi bo'lganligi sababli, bog', bulbul va gul so'zlari ramziylik ifodalamoqda. Chunki bog' diomo yashnab turadi. Bu o'rinda shoirning hayot haqidagi falsafiy fikrlari yuzaga chiqadi va bu dunyoning o'tkinchiligiga zimdan ishora qiladi. Hozir yashnab turgan bog'ning kuz kelganida xazon bo'lmog'i bor. Shuning uchun tiriklik ne'matini vaqtida qadrlamoq lozimdir.

*Dema shabnam, bog' arokim bevafolig' dardidin,
Sochg'usidir har sahar ashkini dona-dona gul.*

Bayt mazmunidan bargga qo'ngan tomchilarni shabnam deb emas, balki gulning bevafo'lig' dardidan dona-dona bo'lib sochilayotgan ko'z yoshlari ekanligiga ishora bor. Demak, shoir bevafo'likni dard deb biladi. U oxir-oqibat ranj-u alam keltiradi.

Yor ila hamsuhbat o'lsang, gul kelturma bazm aro

Kim, bu xilvat ichradur nomahramu begona gul.

Mazkur bayt orqali shoirning g'oyaviy niyati o'ziga xos tarzda ifodalanishi ayon bo'ladi. Uningcha, yor bilan hamsuhbat bo'lsang gul keltirmaslik kerak, chunki gul bu xilvatda begona va nomahramdir. Lirik qahramon yorni shunday qizg'anadiki, hatto gulni u uchun begona sanaydi. Yorning guldan rashk etishini yuksak darajada qadrlash ifodasi deb biladi.

Kelmasa kulbangga yoring, Ogohiy, yo'qtur ajab-

Kim, qachon qilg'usi bulbul oshiyoning xona gul.

Shoir maqtada shunday fikrlar aytadi: yoring kulbangga kelmasa, ajablanmagin, qachon gul bulbul oshiyonini makon aylagan? Bu xitobda oshiqqa xos xokisorlik ifodasi mavjud.

Umuman, tahlil etilgan ushbu g'azal o'ziga xos ichki badiiy qurilmasiga ega. U tashqi badiiy xususiyatlari - u qofiya, radif, lafziy va ma'naviy san'atkorlik jihatidan ham mukammal asardir. G'azalda jonona, parvona, devona kabi so'zlar qofiyalanib kelgan. Bu qofiyalar raviygacha bo'lgan tarkibiga ko'ra murdaf qofiyalardir.

Ogahiyning ushbu "gul" radifli g'azali yuksak ijodiy barkamollik va mahorat mahsulidir. G'azaldagi mazmun va jozibadorlikni yuzaga chiqarishda ko'rib o'tganimizdek qator shakliy-badiiy usullarning o'ziga xos xizmati bor. Shoirning badiiy qudrati Navoiyning maktabida charxlangan, sayqal topgan. Uning nazmida Navoiydan o'rganish izlari, ulug' san'atkor ta'siriga berilish, ustozning turli g'oya va ifodalarini o'zgacha talqinlarda sharhlash ham ko'rinadi. Xulosa qilib aytish mumkinki, Ogahiy lirikasining eng asosiy xususiyatlaridan biri uning chuqur samimiyat va yuksak badiiyligidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Муҳаммад Ризо мироб Эрнийезбек ўғли Огаҳий. Асарлар. 6 жилдлик. 1-жилд. Девон. - Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1971. - 392 б.
2. Муҳаммад Ризо Огаҳий. Асарлар. 6 жилдлик. 2-жилд. Девон. - Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1972. - 421 б.
3. Огаҳий Муҳаммадризо. Таъвиз ул-ошиқин. - Тошкент: Фан, 1960. - 646 б.
4. Носиров О., Жамолов С., Зиёвиддинов М. Ўзбек классик шеърляти жанрляри. - Тошкент: Ўқитувчи, 1976. - 184 б.
5. Орзобеков Р. Ўзбек лирик поэзиясида ғазал ва мусаммат. - Тошкент: Фан, 1976. - 168 б.

6. Атоуллоҳ Ҳусайний. Бадойиҳ ус-санойиҳ. Форсчадан А.Рустамов таржимаси. - Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1981. - 132 б.